

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยทั้ง 5 บทที่แล้วสามารถสรุปได้ว่าพุทธปรัชญาซึ่งบางคนเห็นว่าเป็นคำสอนที่ลึกซึ้งเกินมนุษย์จะปฏิบัติได้ และเป็นเรื่องเกาหล่าสมัยนั้น ถ้าศึกษาพอสมควรแล้วจะเห็นได้ว่ามีคำสอนจำนวนมากที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติกของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นคำสอนที่มีเหตุผลและสอดคล้องกันเป็นระบบ แมวาคำสอนเกี่ยวกับมนุษย์และสังคมจะเป็นเรื่องโลกียธรรม แต่ก็ไม่ขัดกับโลกุตตรธรรมแ่อย่างใด หากแต่เป็นธรรมในขั้นต่ำกว่า สำหรับผู้ยังละกิเลสชั้นหยาบ ๆ ไม้ไค้ เป็นธรรมที่ช่วยให้ละกิเลสได้มากขึ้น และทำให้สังคมสงบสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับ บทที่ 2 ถึง บทที่ 5 ซึ่งเป็นเนื้อเรื่องนั้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ไว้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไร ก็เพราะอะไร ชั่วเพราะอะไร จากความเข้าใจธรรมชาตินี้ทำให้เราสามารถตีความคำสอนเกี่ยวกับความประพฤติกของมนุษย์ในบทที่ 3 ได้ว่าเหตุไค้พระพุทธเจ้าจึงสอนเช่นนั้น คำสอนเช่นนั้นจะทำให้คนมีลักษณะอย่างไร เป็นสุขอย่างไร และเนื่องจากคนต้องอยู่รวมกันเป็นสังคม ในสังคมยอมมีคนดีคนเลวต่าง ๆ กันไป การอยู่รวมกันจึงต้องมีหลักมีเกณฑ์ พระพุทธเจ้าก็ไดวางหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ไว้ ปรัชญาที่ทำให้เกิดหลักเกณฑ์ดังกล่าวก็มุ่งไปสู่เสรีภาพหรือความหลุดพ้นเช่นเดียวกับในบทที่ 3 ธรรมต่าง ๆ ที่ได้สอนไว้นั้นแม่จะปฏิบัติยาก ต้องฝืนใจ แต่ก็สามารถชี้แจงเหตุผลได้ว่าเป็นสิ่งควรนำมาปฏิบัติ และถ้ามีวิธีการควบคุมเป็นอย่างดีแล้ว จะเกิดผลตามเป้าหมายอย่างแน่นอน การฝืนใจก็จะกลายเป็นความสามารถควบคุมตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งน่าปรารถนาแก่สังคม เมื่อเห็นทางว่าเป็นสิ่งที่น่ามาปฏิบัติได้ และคนในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือผู้ปกครองก็ไค้ใช้ธรรมดังกล่าวมาแล้ว แมวอาจไม่ครบถ้วนทุกขอทุกคนก็ตาม ก็ยัง เป็นเครื่องยืนยันว่าทำไค้และให้ผลดี คนไทยเราลื้มความสำคัญของธรรม ไปในช่วงที่วัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้ามาและผู้ปกครองไม่เข้าใจธรรมและวัฒนธรรมไทยดีพอ จึงพยายามทำตามฝรั่งและกลับคูหมิ่นพุทธธรรมว่าไร้ประโยชน์ ผู้เขียนเห็นว่าความคิคเช่นนั้นเป็นความคิคของคนเขลา

ซึ่งไม่ได้สนใจพุทธศาสนาเลย ในบทที่ 5 จึงได้ริเริ่มนำพุทธปรัชญามาประยุกต์กับสังคมไทย พอเป็นแนวทางให้เห็นว่าแม้ในสังคมปัจจุบันพุทธปรัชญาก็ยังคง เป็นสิ่งที่ใช้ได้สำหรับเมืองไทย ถ้าเราจะให้ความสนใจ และศึกษาค้นคว้ากันอย่างจริงจังก็น่าจะเป็นประโยชน์แก่การปกครอง ประเทศ คำว่าปริศนาราก ๆ ทางพุทธศาสนาก็มีอยู่มากทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นเครื่องมือให้ศึกษาได้ง่าย พระไตรปิฎกก็แปลเป็นภาษาไทยแล้ว อุปสรรคในการศึกษา เรื่องนี้จึงไม่น่าจะมีมากนัก ผู้เขียนเห็นว่าถ้าผู้ใดสนใจจะศึกษาพุทธปรัชญาต่อไปก็มีทางที่จะ ศึกษาได้หลายลักษณะ คือ

1. ศึกษาโนภาพ (concept) สำคัญ ๆ ทางพุทธศาสนาโดยการวิเคราะห์ อย่างละเอียด เช่น ปฏิจสมุปบาท นิพพาน นามรูป วิญญาณ ทุกข์ ตัณหา ทริ เป็นต้น ว่ามีความหมายอย่างไร สัมพันธ์กันอย่างไร
2. ศึกษาปัญหาทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา ว่ามีความเห็นอย่างไร เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคน เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว ศึกษาปัญหาเฉพาะเช่น เสรีภาพ ความยุติธรรม เป็นต้น
3. ศึกษาธรรมสำคัญ ๆ บางหมวด เช่น พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 สัมปรีชธรรม 7 อบายมุข 6 โดยวิเคราะห์ความหมายและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต แบบพุทธ
4. ศึกษาปัญหาสังคมของไทยในแง่ต่าง ๆ แล้วพิจารณาว่าการแก้ปัญหาสังคมนั้นจะช่วยไหมมนุษย์เป็นสุขจริงหรือไม่ พุทธศาสนาจะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร โดยศึกษาถึงวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาควดย การศึกษาในชั้นนี้ จำเป็นต้องหาข้อเท็จจริงทางสังคมควยวิธีการทางสังคมศาสตร์ประกอบควย แต่ต้องเป็นการศึกษาจากสังคมจริง ๆ มิใช่มองควยสายตาฝรั่งอย่างที่ผ่านมา เช่นศึกษาประเพณีต่าง ๆ ก็ต้องเข้าใจให้ถ่องแท้ว่าสำคัญต่อสังคมไทยอย่างไร มิใช่มองควยสายตาฝรั่งว่าเป็นของไรสาระและฟุ่มเฟือยอย่าง เดียว การบวชเรียนของคนหนุ่มก็ไม่ควรมองควยสายตาฝรั่งเพียงอย่างเดียวว่าเป็นการสูญ เสียแรงงานที่จะพัฒนาสังคม ดังนั้นเป็นต้น

ข้อเสนอแนะเหล่านี้เป็นเพียงแนวทางกว้าง ๆ ผู้ที่สนใจพุทธศาสนาอาจมองเห็น
ปัญหาอื่น ก็อาจศึกษาและมีข้อเสนอแนะที่มีค่ายิ่งกว่านี้อีกก็ได้ เพราะข้อเสนอแนะ
เป็นเพียงแนวทางที่มองเห็นจากการศึกษาเบื้องต้น คว้าความรู้และประสบการณ์ที่ยังมีอยู่
อย่างจำกัด